ШТА ЧЕКА ЕПС ПОСЛЕ ПРЕТВАРАЊА ИЗ ЈАВНОГ ПРЕДУЗЕЋА У АКЦИОНАРСКО ДРУШТВО

Страх од приватизације није без основа

Сваки утрошени киловат-час електричне енергије наша домаћинства плаћају око четири-пет динара, а још три-четири динара добијају посредници, дистрибутери, трговци, власници ветропаркова... Немачко домаћинство киловат-сат плаћа око 35 динара, с тим што осам динара дају за енергију, а 27 динара одлази посредницима. Та огромна разлика кључни је мотив заговорника приватизације ЕПС-а, а цену ће, наравно, плаћати грађани

МЛАДЕН ШУРЈАНАЦ

Пише: Слободан Н. Вукосавић

Пратећи препоруке ММФ, Србија је 2008. продала НИС. Политичари су говорили о неефикасности, вишку запослених, слабостима домаће струке и неминовности довођења странаца. Данас су природни ресурси исцрпљени, животна средина загађена а грађани ускраћени. Сећање нас не служи, историја се понавља. Противно интересима грађана, из руку нам измиче ЕПС, темељ енергетског, економског и политичког суверенитета и стуб одбрамбене способности.

Званичници нас уверавају да немамо довољно памети за управљање ЕПС-ом и да се морамо ослонити на странце, да је ЕПС губиташ који троши новац грађана, и да нам је интерес да се што пре трансформише. Политичари кажу да ЕПС већ деценијама воде неспособни људи, којима упућују тешке оптужбе, иако су свако руководство сами постављали, контролисали и користили. Ствара се слика предузећа које уништава термоелектране (ТЕ) ложећи блато, слика која ствара осећај неуспеха читаве заједнице. У време тешких хаварија, ЕПС-ом је руководио директор кога је 2016. довела Влада Србије. Сналажљив у политици и лојалан владајућим круговима, директор је имао искуства у угоститељству и диплому економије из Сремске Каменице, али не и неопходна стручна знања која дају технички факултети и диплома инжењера. Некадашњи партијски саборци га оптужују за угрожавање енергетске и државне безбедности, али би свађивање целокупне кривице на њега амнестирало званичнике који су га одабрали и поставили за директора, знајући да он нема неопходна стручна знања. Избегавајући одговорност, званичници вешто користе хаварије као још један од аргумената у прилог трансформацији ЕПС.

Основни проблем који угрожава ЕПС је игнорисање струке и уплитање политике у питања где јој није место. Нестручно и политички мотивисано доношење одлука може имати озбиљне финансијске последице. Промовисање интересних група не може се остварити без нарушавања интереса ЕПС-а и грађана Србије. Запошљавање политичких симпатизера обухватило је и најниже положаје у хијерархији, што је довело до пада стручности и компетентности на свим нивоима и до одласка стручних и способних.

Хаварија као један од аргумената за трансформацију ЕПС-а: Званичници нас уверавају да немамо довољно памети за управљање ЕПС-ом и да се морамо ослонити на странце. Кажу и да ЕПС већ деценијама воде неспособни људи, којима упућују тешке оптужбе, а сами су их постављали, контролисали и користили

Од пролеће 2022, од када ЕПС-ом управљају домаћи стручњаци од интегритета, ЕПС је од увозника постао извозник електричне енергије, а тренутно се више од 51 одсто производње добија из обновљивих извора енергије, а све то је потврда да се ЕПС-ом може управљати у складу са интересима грађана

Током 2005, ЕПС је подељен на неколико предузећа, науштрб интегритета система, уз увећање трошкова и стварање техничких проблема. Значајне проблеме ствара и погрешан начин развоја ветроелектрана (ВЕ). У Србији се за енергију из ветроелектрана плаћа око 2,7 пута више од цене енергије из упоредивих ВЕ у САД. Поред тога, наше ветроелектране не примењују стабилизационе функције, што је обавеза електрана у САД и ЕУ. Реакције на промену снаге ветра оштећују опрему у хидроелектранама (ХЕ) које раде без одговарајуће надокнаде. ЕПС је производио један мегават-час (MWh) по цени од евра, енергија продата грађанима наплаћује се 45 евра за MWh, део губитака покрива се од индустријских потрошача, који плаћају 102 евра за MWh, а део из трговине енергијом. Ситуацију отежава некритичко прихватање проблематичних корака ЕУ, која своје енергетске промашаје данас веома скупо плаћа.

Алармантно стање у ЕПС принудило је званичнике да бившег директора упосле другде, и да у пролеће 2022. за в. д. директора ЕПС-а поставе дипломираног инжењера електротехнике који је у свој Извршни одбор уврстио искусне домаће стручњаке од интегритета. У рукама домаћих професионалаца, ЕПС је од увозника постао извозник електричне енергије. У петак 21. априла у 6.50 извозио је више од 18 одсто производње (885

MW). Тренутно се преко 51 одсто производње добија из обновљивих извора енергије (ХЕ+ВЕ), што потврђује да је ЕПС много „зеленији“ него што тврде незадовољници. Ради се о изврсним резултатима који потврђују да се ЕПС-ом може управљати у складу са интересима грађана.

Нажалост, наведени успеси нису навели државу да одустане од трансформације ЕПС из јавног предузећа (ЈП) у акционарско друштво (АД). ЈП ЕПС је пружало сигурно снабдевање по доступним ценама. Снабдевање није прекидано ни када је водило ЕПС у значајне финансијске губитке, ни када су постројења и радници били на мети злочинаца у авионима F16. Циљ сваког АД је профит, што коренито мења сигурност и доступност снабдевања. Примарна делатност АД-ЕПС сведена је на производњу електричне енергије, делатност коју закон препушта тржишту и која се не сматра општим интересом. Супротно тврдњама, утицај политике на рад ЕПС значајно је увећан. Једночлана скупштина (вероватно министарка) ће сама одређивати надзорни одбор, будуће измене Статута и правне форме, располагаће имовином, покретањем ликвидације, стечаја и одлучивати о другим питањима. Улога генералног директора је обесмишљена ускраћивањем могућности да одабере своје сараднике, директоре организационих целина.

Премда се званичници заклињу како се све ради у интересу грађана, свесно запостављање трговине енергијом даје пуно разлога за сумњу. Велике варијације цене енергије у региону омогућује коришћење јефтине енергије за пуњење горњег језера РХЕ Бајина Башта, чија се енергија може продати у време високих цена. На разлици у цени, продајом енергије пуног горњег језера може се зарадити и до 50 милиона евра. Свођењем активности ЕПС-а на производњу, приходи од трговине припашће другима, опстанак ЕПС-а ће бити угрожен, док ће цене за грађанство бити значајно увећане.

Званичници тврде да неће бити приватизације, али одбијају захтеве да се велике хидроелектране заштите од продаје, залога и отуђења. Нарочито забрињава навођење вредности предузећа од свега 3,1 милијарди евра, вишеструко мање од реалне. Према сведочењима из 1998, ЕПС је вредео око 15 милијарди евра. Доцније процене варирале су између 10 и 17 милијарди евра, расле су код улагања у нову опрему и постројења, опадале код издвајања мањих предузећа и мењале се у зависности од примењене методологије (књиговодствена, замена новим, приносна и др.). Само су Ђердапске електране 2011. године имале активу од две милијарде евра, док би градња РХЕ Ђердап 3 могла коштати више од три милијарде, што вредност ЕПС-а назначену приликом оснивања АД своди на вредност једне хидроелектране. Репутација и оцена вредности предузећа додатно су умањене дуготрајном негативном кампањом у већини медија.

Премда се званичници заклињу како се све ради у интересу грађана, свесно запостављање трговине енергијом даје пуно разлога за сумњу. Свођењем активности ЕПС-а на производњу, приходи од трговине припашће другима, опстанак ЕПС-а ће бити угрожен, док ће цене за грађанство бити значајно увећане

Учестала обећања да се ЕПС неће приватизовати вапе да се узме оловка и сагледају ефекти приватизације на наше рачуне за струју. Плаћајући један утрошени kWh, домаћинства на име електричне енергије дају око 4-5 динара, док преосталих 3-4 динара одлази посредницима (дистрибуција, трговци, власници ВЕ и други). Немачко домаћинство за утрошени kWh плаћа око 35 динара, где се 8 динара даје за енергију, док остатак од 27 динара (преко 75 одсто укупног износа) одлази посредницима. Можда удео наших посредника неће достићи удео немачких, али се множењем само дела претпостављене зараде посредника са нашом годишњом потрошњом од 29 TWh добија огромна сума која привлачи стране и домаће интересне групе и њихове промотере. Цену ће плаћати грађани, а зарада је тако велика да оправдава инвестиције у преумљавање јавности, мотивисање политичара, израду студија са нарученим исходом и кампање које профитне мотиве бројних актера транзиције настоје приказати као „зелену“ борбу против климатских промена.

У прилог трансформацији ЕПС-а наводи се подршка струке и ММФ-а, страних амбасада и ревизорских кућа и наговештава спас који доносе норвешки стручњаци, за које се надамо да ће радити у интересу нашег друштва, а науштрб интереса својих налогодаваца. Поменути појединци и организације нису наши противници, они зарађују свој хлеб бринући се о интересима свог послодавца и своје државе. Ипак, треба разумети да ММФ не долази да нам помогне већ да омогућити продор крупном капиталу; крупни капитал не долази да даје већ да узима; политичари не призивају Норвежане да би смањили сопствени утицај на ЕПС, амбасадори не решавају наше већ проблеме своје земље; док страни ревизори и консултанти настоје да промовишу интересе своје привреде. Са светом се мора сарађивати и преговарати. Разлике у интересима наглашавају потребу да наши заступници ставе интерес нашег друштва испред свих других.

Да би се повели за туђим профитним и геополитичким интересима, на наше званичнике врши се веома снажан притисак. Амбасадор Кристофер Хил је дипломата највишег ранга кога уважавају и цене широм света. Као специјални изасланик САД за КиМ 1998-1999, учествовао је на добро познатом састанку са УЧК.

Циљ сваког акционарског друштва је профит, примарна делатност ЕПС-а сведена је на производњу електричне енергије, делатност коју закон препушта тржишту и која се не сматра општим интересом. Супротно тврдњама, утицај политике на рад ЕПС-а значајно је увећан, а улога генералног директора обесмишљена

Игра бројки: Процењена вредност ЕПС-а од свега 3,1 милијарду евра вишеструко је мања од реалне. Ако се има у виду да је 2011. актива Ђердапских електрана била две милијарде, а да би градња Ђердапа 3 могла коштати више од три милијарде, испада да се вредност целог ЕПС-а своди на вредност једне хидроелектране

У свету је познатији по бриљантним дипломатским успесима у Кини и Северној Кореји, као и по вештом придобијању наклоности грађана Јужне Кореје. Вредан, продоран и „спреман да окрене сваки камен док не постигне свој циљ“, у Београду се већ показао јачим од одлука наших званичника. Дипломата таквог калибра не ангажује се ради остваривања малих циљева и придобијања малих уступака. У дезинформисаном друштву без договора о кључним циљевима, са нефункционалним институцијама система и са самопорицањем као врлином, постоји опасност да исходи рада овог врхунског дипломате буду веома неповољни за све нас.

Значајан утицај на нашу привреду, медије, политику, јавно мњење, па и школске уџбенике имају западне интересне групе којима не одговара руско присуство у НИС, нити кинеска интензивна експлоатација све драгоценијег бакра. Источни утицај се може сузбити отежавањем релативно јефтиног снабдевања неопходном електричном енергијом. Незадовољавајућа динамика обуздавања Русије и неизвесан исход сукоба око Црног мора увећава значај Дунава и контроле над Ђердапом. Амерички капитал је већ преузео значајан део електроенергетике Румуније. Контрола над нашом електропривредом могла би помоћи остваривању наведених циљева. Међутим, поред жељених ХЕ, ЕПС поседује и мање привлачне термоелектране (ТЕ) на угаљ. Неформална идеја о трансформацији ЕПС из времена претходне министарке подразумевала је останак „црних“ ТЕ у рукама државе, док би се у „зелене“ ХЕ и нове изворе упутио амерички партнер. Наведени сценарио би требало избећи по сваку цену. Једна од главних компаративних предности ЕПС-а је нарочито добро избалансирана производња из ТЕ на угаљ и производња обновљиве енергије из ХЕ. Дакле, раздвајање „црног“ и „зеленог“ дела ЕПС обезвредило би оба.

Енергетска транзиција често помиње дерегулацију, либерализацију и приватизацију, што подразумева смањење рестрикција, мањи утицај државе, слободнију трговину, сузбијање монопола и промовисање тржишта и приватне иницијативе у нади да ће конкуренција смањити цене и донети напредак. Искуства из САД показују да дерегулација увећава цене за домаћинства за око два цента по kWh, док је смањени интерес приватника за дугорочно одржавање узрок честих прекида напајања са стотинама људских жртава. Француска је настојала да либерализује тржиште за велике потрошаче (U 10 kV) и да приватизује ЕДФ, али су последице биле веома лоше. Промене су деградирале одржавање, што је половину француских електрана избацило из погона у најкритичнијем тренутку. Француска је закључила да је исплативије одустати од тржишног принципа ЕУ, платити одговарајуће казне Бриселу, кренути у ренационализацију и очувати сигурност снабдевања.

Све је јасније да се снабдевање електричном енергијом не може препустити тржишним механизмима и приватној иницијативи. Као и комунизам, можда би либерализација могла заживети у идеалним условима, у довршеним друштвима са функционалним институцијама, поделом власти и информисаном, заинтересованом јавношћу. До тада, водеће земље све јасније сагледавају проблеме у које води приватизација и враћају се провереним концептима националне и централизоване електроенергетике. На либерализацији тржишта и приватизацији инсистира се у земљама каква је Србија, са циљем да се уклоне отпори крупном капиталу, успостави монопол у свим сферама, ослаби самосвест и локална иницијатива, сузбије најпре енергетски а потом и политички суверенитет, те да се природни и људски ресурси доведу у функцију туђих геополитичких интереса.

За добробит грађана Србије, ЕПС би морао бити у рукама домаћих професионалаца, домаћина које треба ослободити притиска политичара, ужих интересних група, представника крупног капитала, страних амбасада и услужних експерата. Потребно је одустати од приватизације, обновити запостављену праксу обнављања и усавршавања стручног кадра и пронаћи вертикалу која ће раскомадано тело ЕПС-а повезати и вратити у функционалну целину.

Сценарио по коме би „црне“ термоелектране на угаљ требало да остану у власништву државе, док би се „зелене“ хидроелектране и нови обновљиви извори препустили страним партнерима требало би избећи по сваку цену. Раздвајање „црног“ и „зеленог“ дела ЕПС-а обезвредило би оба

Аутор је председник Одбора за енергетику Српске академије наука и уметности и председник Научног савета ЕПС-а